

(a byli osloveni výzkumem), jsou pak rozvedeny na s. 241-245. Etnická identita byla v pozicích těchto Albánců sice nadřazena identitě občanské, avšak občanská identita zůstávala trvalou a důležitou složkou jejich identity. Otázka v kontextu recenzované monografie zní: jak se Albánci v ČR sebeidentifikují v roce 2008? Jak svou sebeidentifikací reagují na současný vývoj v Kosovu? Recenzent ovšem nastolil jiné téma – téma anexe cizích státních území. Jeho potřebu vyjádřit takto své stanovisko k aktuálnímu vývoji samozřejmě respektuji, i když argumentaci opírá o mylná tvrzení o historických faktech (např. existence NSR a NDR dokazuje, že jeden národ měl dva samostatné státy, ad.). Nigrijci, kteří byli zachyceni výzkumem, se deklarovali jako křesťané a navíc mnozí z nich byli praktikujícími křesťany. Na této skutečnosti nic nemění náboženská skladba obyvatel Nigérie.

Co říci na závěr? Souhlasím s Markem Řezankou, že je nezbytné ujasnit si vymezení pojmů, s nimiž badatel (autor i recenzent) pracuje. Stejně tak souhlasím, že publikaci *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky* má cenu číst. Ovšem nikoli jako podklad diskuse k termínům národ, národnost, etnikum. O této problematice kniha nepojednává. Zabývá se problémem etnické identity příslušníků národnostních menšin a etnických komunit v České republice a problémem konstruování této identity v souvislostech zkušeností a cílů života jejich nositelů v ČR.

Mirjam Moravcová

Anton Markoš – László Hajnal: *Staré pověsti (po)zemské aneb Malá historie planety a života.*
Pavel Mervart, Červený Kostelec 2007, 300 s.

Pod lehce (a po mém soudu zbytečně) bizarním titulem vyšla velice zajímavá knížka známého biologa, docenta Přírodovědecké fakulty UK, o počátcích života na Zemi – možná přesněji o tom, jak je domnělá „hranice života“ neurčitá. Zatímco pro většinu biologů začíná život na Zemi buňkou nebo virem, Markoš se ponořil ještě hloub a ukazuje, jak „živá“ je už tektonika naší planety i chemie různých „anorganických“ látek Mendělejevovy tabulky.

Markoš začíná Velkým třeskem, o němž z definice nic nevíme, zato můžeme vědět, co po něm zůstalo: spousta energie a 26 prvků, z nichž se tvořily hvězdy. Některé svým zářením pohánějí své okolí a pak tiše vyhasnou. Jiné končí jako supernovy a při jejich explozích mohly vznikat i další prvky, včetně těch nestabilních, které pak tvoří poměrně přesné hodiny ustálených, více méně uzavřených vesmírných těles. Z odpadu (či „popela“) vybuchlých supernov se před 4567,2 (+/- 0,6) miliony let – kdo nevěří, ať tam běží – začala sbalovat naše Země a během pouhých 30 milionů let byla vlastně hotová. Ještě jedna vesmírná katastrofa, srážka s podobným tělesem, z jejího povrchu vyrazila Měsíc – bohužel příliš malý, než aby se na něm mohlo něco zajímavého dít. Zato Země – planeta ve všech ohledech „tak akorát“, a to až s neuvěřitelnou přesností svých fyzikálních a chemických podmí-

nek – začala svůj nepostřehnutelný planetární život, založený na tektonickém proudění. Oběh hornin, které se tu zanořují pod pevninské kry, v hloubce přetavují a „recyklují“ a jinde zase vyvěrají v oceánských rýhách. Až na časové měřítko je to oběh jako vyšitý, poháněný energiemi zemského jádra.

Hlavní záhada, kterou chce Markoš zkoumat, spočívá v tom, že za neuvěřitelně krátkou dobu od vzniku Země se na ní objevují pevné struktury a výměny úplně jiné úrovně, totiž na úrovni buněčného života. Jeho první mikroskopické stopy lze najít v mořských sedimentech už pár set milionů let od geologického „roku 0“. Kde se vzaly? Z čeho mohly vzniknout? Markoš nejprve popisuje typická prostředí bakteriálního života a jeho složitých symbióz, jak je můžeme pozorovat dnes. Bakterie a archea sice nevidíme, tvoří však patrně převažující objem živé hmoty na Zemi. Autor pak popisuje hlavní chemické procesy, jimiž živé organismy „usměrňují“ toky energie, a představuje celkový model postupného přelévání energie mezi primárním zdrojem volné energie – slunečním zářením – a různými etážemi organického života až po dále nepoužitelné teplo. Organismus fungují v jeho metaforickém modelu jako jakási kaskáda vodních mlýnků, které zdržují degradaci energie a jedny druhým ji podávají, ovšem ve stále méně „stravitelné“ podobě.

Po přehledu spíše neúspěšných pokusů o definici života autor stručně vykládá genetickou reprodukci a variaci a dospívá ke klíčové otázce: kde a jak mohl tento neuvěřitelně složitý, účinný a přitom zřetelně emergentní systém vzniknout? Pokud mu správně rozumím, soustřeďuje se na tři nezbytné předpoklady pro vývoj

stále dokonalejších struktur: stálost, replikaci s možností variant a vznik soutěže. Tyto podmínky pak podle něho pozoruhodně dobře splňují například jily, kde se nahodilé nepravidelnosti mohou lineárně reprodukovat, jak krystaly rostou, a kde „soutěž“ spočívá snad jen v rychlosti či spolehlivosti růstu. Nakonec – po pěkném výkladu problematiky složitosti a sítí – dojde na globální pohled a „hypotézu Gaia“. Jejím autora Markoš nejdřív zkritizuje, ale nakonec pochválí – vymyslel snad někdo něco lepšího? V závěrečné části se dost filosofuje a třeba citáty z Kanta jsou vybrány opravdu dobře. Potom ale nepříjde Bergson, jak by se dalo čekat, nýbrž hned Heidegger, a to rovnou *Grundbegriffe der Metaphysik* – z jeho rozsáhlého díla skutečně to, co se o živé a život aspoň trochu zajímá.

Knížka je to bohatá znalostmi, informacemi i nápady a už kvůli tomu opravdu stojí za přečtení. Recenzent by si však nezasloužil svůj (virtuální) chleba, kdyby na knížce nenašel nějaký chlup. Nemohu se zbavit dojmu, že mi to Markoš až příliš usnadnil. Jako kdyby se neustále styděl za to, že je vědec, nasazuje si pitvornou masku jakéhosi postmoderního baviče – a to ještě dost nešikovně. Hned od úvodu tak čtenáře střídavě informuje a vzdělává – a vzápětí až křečovitě dává najevo, že je to jen takové povídání, „vyprávění o skřítčích“. Korunu tomu nasazuje rádobou „etnografické“ mezihry, spíše cucané z prstu a odpovídající tomu, jak si „ušlechtilé divochy“ představuje 21. století.

V úvodu – který jsem si nechal na konec – autor zřetelně tápe a od „postmoderní“ nezávaznosti („Bludiště...“) se rovnou překloupí do překvapivě „tvrdého“ postoje vědce („není žádný Stvořitel“, je to jen

„Hra a Místo“, a ta hra se „nehraje o žádný výsledek“), přičemž obojí je málo přesvědčivé a pro účel knížky zcela zbytečné. Kdyby se o nic nehrálo, neměl by autor o čem psát. Oba postoje představují extrémy, na jedné straně „existenciální“ pohled človíčka, který se cítí ztracen v Bludišti, a proti tomu *godlike* pozice vševěda, který chce svět vzít do ruky a prohlížet si ho jako globus na stole. Jen takový vševěd by si totiž mohl dovolit soudit, o co se „ve světě hraje“; smrtelník to z definice vědět nemůže. Zato mezi dosavadními – a více méně trvalými – výsledky tohoto domnělého „hokeje“ (sic!) se dnes a denně pohybuje a nejspíš sám jedním z nich je. Zde – zdá se mi – lze vystopovat i genezi autorových rozpaků. Začíná nenápadným, leč osudovým ztotožněním myšlenky stvoření s „kreacionismem“ v technickém slova smyslu, tj. s věcně nesprávným výkladem prvních kapitol Bible. Jako kdyby autor se všemi scientisty sdílel jeden zásadní omyl: totiž že redukcí na příčiny by se problém světa nějak zjednodušil, záhada původu a počátku vyjasnila a zejména funkce stvořitele vyprázdnila. Prostě řečeno, pokud život vznikl z neživého, je stvořitel zbytečný. Ve skutečnosti je to právě naopak: čím důmyslnější se ukazuje být svět ve svém vznikání jako „společné dílo všech organismů“, tím záhadnější je jeho orientace i počátek, kam redukcionisté nevědomky přesouvají všechny vážné otázky.

Autor si dobře uvědomuje, že představuje naplánovaného scénáře, který se od záhadného a neviditelného počátku už jen „sám“ odvíjí, jak si to naivně představují jak kreacionisté, tak mnozí evolucionisté, rozhodně neodpovídá našemu vědění o světě. Proto hledá jemnější vyjádření pro to, co se na světě a se světem děje: kroky

evoluce nejsou vymyšleny předem, nýbrž „sjednávají“ se zde a nyní, na jedinečném Místě přítomnosti, které jediné je skutečné. Jenže ani to neodpovídá skutečnosti, jakou žijeme a jsme: ta se živí a udržuje zděděným, tradovaným a kumulovaným, čili kulturou. A to, co ji i nás pohání a orientuje, Bergsonův *élan vital*, nemůže působit zezadu jako klasická *vis a tergo*, nýbrž jediné „zepředu“ jako Platónova idea Dobra nebo „přitažlivý pól Vesmíru“, jak to trochu básnicky, to jest přesně a zřetelně, vyjádřil kdysi Teilhard. Ne nadarmo je v tolika starých mytologiích až po Platóna její metaforou Slunce, ovšem nejen jako zdroj energie, ale zároveň také orientace.

Jan Sokol

Jan Assmann: *Monotheismus und die Sprache der Gewalt*. Picus Verlag, Wien 2007 (4. vydání, 1. vydání 2006), 63 s.

Opakovat že egyptolog Jan Assmann je v oblasti starověkých dějin, religionistiky a teorie kultury jedním z nejoriginálnějších a nejvíce diskutovaných myslitelů současného Německa, by bylo zbytečný plýtváním slovy. Zatímco však jeho ústřední práce z teorie kultury (*Kultura a paměť*. Prostor, Praha 2001) je u nás dosti známá, jeho v zahraničí neméně diskutované práce o monoteismu jsou bohužel známy méně nebo vůbec. Recenzovanou knihu tvoří pouze jedna přednáška, kterou autor přednesl na podzim roku 2004 jako host v rámci přednáškového cyklu pro vídeňskou veřejnost (tzv. *Wiener Vorlesungen*). Od roku 2006, kdy byla přednáška vydána

tiskem, se jí dostalo dalších tří vydání, což je v tomto případě zajisté nejenom odrazem popularity autora, ale také závažnosti textu samotného.

Otázka vztahu monoteismu a řeči násilí často svádí ke zjednodušujícím interpretacím o nutné souvislosti monoteismu a násilí, respektive k interpretacím monoteismu jako tzv. monomytu, který *ex definitione* nesnese pluralitu interpretací a jiné světové názory, jež se tedy dostupnými prostředky pokouší eliminovat. Assmann však své úvahy vede přece jenom přísnějším a přesnějším okem historika, který navíc svůj výklad implicitně buduje na již dříve vypracované teorii kulturní paměti a především na ústředním pojmu *kulturní sémantiky*. Tento pojem označuje „velká vyprávění“, s jejichž pomocí se nějaká společnost orientuje ve světě a v čase a které se projevují v jejich fundujících mýtech, symbolech, obrazech a textech. Přednáška sama je pak analýzou geneze motivu násilí v kulturní sémantice monoteistických náboženství.

V první části se autor věnuje historickému kontextu vzniku monoteismu ve starověkém Izraeli. Všimá si především souvislosti mezi slibem vazalské věrnosti, jimiž se zavazovali podrobení panovníci asyrskému králi, který vyžadoval absolutní věrnost, oddanost a loajalitu. Řeč o Bohu, který chce, aby člověk zradil a na smrt vydal své nejbližší, pakliže nejsou věrni Bohu (např. Dt 13, 7-12), přitom kopíruje asyrské politické texty, v nichž panovník vyžaduje od podrobených králů absolutní loajalitu. Tuto řeč a slib věrnosti na sebe jistě museli vzít také judští králové v Jeruzalémě. Formule (1 K 9, 6-7), v níž Bůh hrozí svému lidu vyhlazením za službu jiným bohům, je přenesením politického